

Türkiye’de Bireyin Karar Mekanizmalarına Yön Veren Üç Faktör: Din, Devlet ve Demokrasi

Three Factors Directing the Decision Mechanisms of Individual in Turkey: The Religion, the State and the Democracy

İsmail HANOĞLU^a

^aFelsefe Bölümü,
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Çankırı

Geliş Tarihi/Received: 28.01.2016
Kabul Tarihi/Accepted: 26.02.2016

Yazışma Adresi/Correspondence:
İsmail HANOĞLU
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi,
Felsefe Bölümü, Çankırı,
TÜRKİYE/TURKEY
hanoglu@karatekin.edu.tr

ÖZET Siyasallaşma, bireyselleşme ile mümkün olan bir olgudur. İnsanın toplumsal canlı olması, onun siyasal bir varlık olması yolunda en önemli adım olarak karşımıza çıkar. Bu manada, Türkiye'nin yakın siyasi tarihi, siyasal ortamda bireyselleşmenin acı tecrübelerine tanıklık etmektedir. Osmanlı'nın her açıdan mirasçısı olan Türkiye, Osmanlı döneminde başlayan siyasal reformlara devam etmekte ve bu konuda kendini yenilemeye çalışmaktadır. Çok partili hayata geçme, bu süreçte en önemli adımlardan biridir. Geleneksel ve modern değerlerin bireyin karar mekanizmalarına etki ettiği çalışmada ortaya konmaktadır. Söz konusu çalışmada, din ve devletin geleneksel değerler, demokrasinin ise modern değer olduğu ifade edilmektedir. Son zamanlarda, yazılmaya çalışılan yeni anayasa ile birlikte, bireyselleşme ve insan hakları bağlamında yapıcı katkıların güçlü işaretleri, görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Birey, Toplum, Din, Devlet, Demokrasi, Siyasallaşma, İnsan Hakları ve Anayasa

ABSTRACT Politization is the phenomenon that can materialize with the individuation. The human which is *zoon politikon* emerges as the most important footstep on the way to be the political animal of human. In this meaning, the near political history of Turkey testifies the pain experiences of the individuation in the political environment. Turkey that inherits from all parts of The Ottoman empire, has continued to the political reforms and has endeavored to modernize itself. The passing to the multi-party life is the one of the most important footsteps in this process. That the traditional and modern values effect the decision mechanisms of the individual is exhibited in the study. In the study in question, it is expressed that religion and the state are the traditional values and the democracy is the modern value. In the last times, in the virtue of new constitution that is endeavored to be written, the power signs of the constructive contributions are seen in the context of the individuation and the human rights.

Key Words: Individual, Society, Religion, State, Democracy, Politization, Human Rights and Constitution

Journal of Islamic Research 2017;28(1):12-8

Siyasallaşma ile bireyselleşme, bir birine eş zamanlı ve eş güdümlü etki eden kavramlardır. Sağlıklı siyasallaşma, ancak sağlıklı bireyselleşme ile mümkündür. Bireyselleşmenin usulüne uygun gelişimi de özgürlüğün sosyo-politik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamlarda kendini inşa etmesiyle gerçekleşir. Türkiye özelinde, siyasal-

laşma da, bireyselleşme de modern ve çağdaş kavramlar olarak karşımıza çıkar. Cumhuriyetin ve cumhuriyeti hazırlayan Osmanlı'nın son döneminde atılan siyasal reformlar (Kanun-i Esasi, I ve II. Meşrutiyet gibi) siyasallaşma ve bireyselleşme önünde ciddi mesafeler alınmasını sağlamıştır. Ancak siyasetin demokratikleşmesi yani insan merkezli siyasetin devlet merkezli siyasete galebe çalması için çok daha fazla yolun alınması gerektiğini Türkiye'nin darbelerle dolu yakın tarihi bunun en açık kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk toplumunun geçirmiş olduğu uzun soluklu siyasal tarih, gelenek bağlamında kendine iki temel algı ve anlama paradigmasını miras bırakmıştır. Bu algı paradigması birincil olarak teolojik söylemin kendini bulduğu teolojik dünya görüşü ve bunun gelip dayandığı dinsel retorik yapı ve bu yapının siyasal gövdeye eklenmesiyle vücuda gelen din tandanslı kutsallığın merkezileştiği devlet organizasyonunu görmekteyiz. Din ve devleti madalyonun iki yüzü olarak görüp; bu kavramları, geleneksel paradigmanın çağdaş bireyi etkisi altına aldığı iki güç kaynağı şeklinde görmek de mümkündür. Bu durumda demokrasi ise, çağdaş bireyin çağdaş tecrübesi olarak etkisi altına girdiği ve modern deneyimlerin moti- ve edici unsuru olarak gündeme oturduğu söylenebilir.

1. ANADOLU İNSANININ BİREYSELLEŞMESİ SÜRECİNİN POLİTİK KÖKENLERİ

Anadolu insanı tabiri çok da eski sayılamayacak kültürel-geleneksel bir arka plana gönderme de bulunduğu noktada şüphe duyulamaz. İmparatorluk sonrası elde kalan Anadolu toprakları, İmparatorluğun doğduğu ana yurt olarak Cumhuriyet Türkiye'siyle birlikte yeniden modern, çağdaş bir devlet olma vizyonuyla birlikte uluslar arası arenada yerini almaya başlamıştır. Anadolu insanı, acaba, etnik temelli, Türkiye özelinde bir çatı kavramı mı ifade etmektedir? Yoksa, coğrafya ve bu coğrafyanın kahir ekseriyetle aynı etnik demografiye sahip unsurunun tarihsel yürüyüşündeki duruşunu ifade eden sosyo-politik bir kavram mıdır? Yapılan araştırma anketleri ile, Türkiye'de batılı söylemlerin aksine, çoklu etnik yapının varlığından söz edilmesi son derece zor ve hatta imkansızdır. Etnik yapıyı tespit, bireyin kendini ne olarak hissettiğinden hareketle ele alınacak olursa, Türkiye'de %10'u Kürt, %1 Arap olmak üzere diğer etnik yapılarla birlikte toplam %12.5 oranında Türk olmayan etnik farklılık söz konusudur.¹

Bir politik yapının kendi içerisinde etnik mozaik olarak tanımlanabilmesinin kabul edilen standardını %35'lik etnik bir farklılığın olmasıyla standardize eden bir yaklaşım karşısında² Türkiye demografisinin etnik bir mozaik olarak tanımlanmasını ciddi manada zor duruma sokacağı açıktır.³ Türkiye özelinde etnik yapı farklılıkları üzerinde durmak Türkiye'de yaşayan insanların kaybedilen haklarını geri almak şeklinde bir amaç ile ulusal ya da uluslararası planda tartışılıyorsa, böyle bir şeyin yanlış bir zeminde hareket edildiği çok açıktır. Evet, Türkiye insan hakları noktasında sicili pek de parlak bir ülke değildir. Kadın haklarından, ülkenin imkanlarından eşit düzeyde istifade etmeye, buradan inanç, düşünce ve kanaat hürriyetine ve farklı amaç ve yönelimlerde yaşanan ayrımcılıklara varıncaya kadar ciddi manada ve temel düzeyde insan hakları trajedileri yaşandığı bilinen bir gerçektir. Türkiye üzerine yapılan istatistiksel insan hakları raporları çok açık biçimde yukarıda ifade edilmeye çalışılan trajedileri onaylamaktadır.

Geçmişe nazaran insan hakları konusunda yaşanan iyileşme umut verici olsa da yeterli olmadığı çok açık biçimde kendini göstermektedir. Statükoların alabildiğine kendini ilan ettiği bir ülke özlemi ile ya-

¹ Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, Kripto Yay., Ankara 2012, s. 17.

² A. Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, s. 15.

³ A. Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, s. 18.

şanan hak ihlallerini hiç şüphesiz toplumsal vicdan duygusunun kendini ikame ettiği bir atmosfer içerisinde halledileceği noktasında kesin bir kanaatin toplumumuzda temerküz etmiş olması sevindiricidir.

Bireyselleşme yolunda atılan adımların kuşkusuz kendini bir çok noktada bir takım temel problemler karşısında bulması doğaldır. Bireyselleşme olgumuzu, yaşanan problemler karşısında alınan reflekslerle kendini bariz biçimde ortaya koyduğunu ifade edebiliriz. Bireyselleşmenin olmazsa olmaz kriterlerinin nelerden ibaret olduğunu ifade etmek her halde konunun içeriğini netleştirmesi açısından manidar olacaktır. Kuşkusuz bireyselleşme, özgürlük mefhumu ile derinden alakalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özgürlüğün olmadığı bir yerde ferdi insiyatiflerin bireyler tarafından gösterilebileceğini söyleyemeyiz. Bu durumda özgürleşme oranı ve alanının gelişmiş olduğu sosyo-politik ortamlarda kaçınılmaz müspet bir sonuç olarak bireyselleşmenin arttığını söyleyebiliriz. Özgürleşmenin ve bireyselleşmenin olduğu toplumlarda da hukukun üstünlüğüne saygı, olmazsa olmazlardandır. Birey-özgürleşme-hukuk üçlüsü bir toplum toplumsal dinamizmini artıran, pekiştiren ve bu manada toplumsal siyaseti ayakta tutan bir kavram üçlüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda meseleye baktığımız da Türk siyasi hayatının özgürleşme ve bunun paralelinde hukukun üstünlüğü olgusunun toplumsal pratikte karşılığını bulduğu siyasal örgütlenmelerin ciddi manada sıkıntılı süreçlerle karşı karşıya geldiği yakın siyasi tarihimiz göstermektedir. Siyasetin toplum tarafından değil de, toplumun yönetici elitleri tarafından üretilmesi ve bu üretilen siyasetin de yine şöyle ya da böyle toplumun yönetici elitleri tarafından dizayn edilmeye çalışılması, Türk siyasi hayatının ciddi çıkmazları ve bazı yönleri itibariyle de aşılamaz engelleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk siyasi yaşamının imparatorluk ve krallık sonrası demokratik süreçleri yaşayan milletlerle ortak siyasal bir geçmişe sahip olması, egosantrik yönetici elitinin siyasal ve ekonomik gücü halkıyla paylaşmasının politik bir panoraması olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.⁴ Hiç kuşkusuz sahip olunan siyasal ve ekonomik gücün diğer insan tekleriyle paylaşılması oldukça zor ve ağır, maddi ve manevi kayıplar verilerek gerçekleşmiştir.⁵ Bu tarz bir politik egoizmin, siyasal düşünce tarihinde tipik bir psikolojik egoizmi beraberinde getirdiği; öyle ki, başkalarına karşı yapılan iyi eylemlerde dahi şahsi faydanın ve çıkarın gözetildiği siyaset teorisyenleri tarafından ağırlıklı olarak vurgulanır.⁶ Bu tarz bir Hobbesçu söylemin, yaşanan siyasal sorunlarla birlikte insan tabiatı üzerine böylesi bir siyasal söyleme dönüşmesin de dönemin İngilteresi'nin tarihi süreç içinde karşılaştığı politik sorunların varlığı inkar edilemez.⁷

Bu manada toplumsal dokumuzun tebaa olmaktan vatandaş olmaya geçişi bireyselliğin kendini gösterdiği politik ivmenin aslında görünen yüzüdür. Bu görünen yüzün arkasında politik elitin güç erimesine uğraması yatmaktadır. Eriyen gücün halk tarafından paylaşılması neticesinde bu güç sayesinde güçlenen bireylerin varlığı, toplumsal politizasyonun görünür motive edici unsuru olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu gücün paylaşımı, aynı zamanda insani ve toplumsal taleplerin hak-hukuk nezdinde ifade edilmesinin başka bir versiyonu olarak karşımıza çıkar. Bu manada gücün dağılımı, hakkın ve taleplerin adalet bağlamında yerini bulması anlamına geliyordu. Hak ve talepleri karşılanan fertler, hukukun birinci derecede muhatabı oldukları gibi, aynı zamanda hukukun yazarları olarak da modern siyasal yapılarda kendini göstermektedir. ⁸Bu bir manada, politik piramidin tabana doğru eriyen taraflarının zaman

⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev.: Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yay., Ankara 2008, s. 608.

⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, ss. 641-642.

⁶ John Christman, *Social and Political Philosophy*, Routledge, London and New York 2002, pp. 29-30.

⁷ John Christman, *Social and Political Philosophy*, p. 28.

⁸ Jürgen Habermas, *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak*, çev.: İlknur Aka, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, s. 20.

içerisinde içerdiği bir takım temel siyasal sorunlarla birlikte güç dağılımının ve paylaşımının yansıması olarak görülmelidir.

2. BİREYİN POLİTİK BİREYSELLEŞMESİNDE DİNİN⁹ ETKİSİ: TEOLOJİK BİREYİN POLİTİZASYONU

Din, birey hayatında kişisel bir olguyu temsil eder. Ancak, bağlı olduğu inanç grubuyla birlikte bir aidiyet temelinde sosyo-politik bir arka plana bürünmesi ve bunun kimliksel bir ayrışmanın temeli olması tarihsel bir olgudur. Din de, özel de İslam, inananlarından Allah dışında kimseye karşı sorumlu olmadıklarını açık biçimde ifade eder. Bu sebeptendir ki, dini sadece Allah'a has kılmak en önemli ve temelde aranan bir niteliktir.¹⁰ Dinin Allah dışında her hangi bir muhatabının olmaması ya da olamayacağı, kuşkusuz, dinin en özgürlükçü tarafı olarak değerlendirilmelidir. Bu özgürlüğün inanan kimseye, bireysellik olarak geri dönmesi ve onun bireyselliğini gerçekleştirmesinde katalizör görevi görmesi, dinin, özelde İslam'ın çağdaş ve modern yüzü olarak da görülmelidir. Çağdaş insanın ve modern bireyin günümüz anlayış standartları için olmazsa olmaz, insan hak ve hürriyetleri bağlamında öne çıkan vasfı, kuşkusuz onun özgürlüğüdür. Belki de bireyin yaşama hakkından sonra, kendi varlığı için öne çıkan hakkı da kutsallık derecesinde öneme haiz olan özgürlük hakkıdır.

Özgürlüğün insan doğasının olmazsa olmaz bir vasfı olarak değerlendirilemeyeceğini düşünce tarihinde ifade eden başta Aristo olmak üzere kimi düşünürlerden söz etmek de mümkündür. Aristo'ya göre, her insan özgür doğmaz; kimi insanlar köle ruhludur.¹¹ Bu da Aristo açısından insan tabiatının ve genel manada yaşadığımız doğanın bir uyumu olarak görülmektedir. Aristo'ya göre, hiyerarşik olarak, tabiatta bir üst-alt ilişkisi vardır. İnsan hayvanlara, erkek dişilere, ruh bedene ve akıl ihtirasa üstündür.¹² Aristo'nun bu konuya dair görüşlerini enine boyuna burada ele almak zaman açısından sıkıntılı olduğu için ilgili değerlendirmelerimizi sonraki bir çalışmaya bırakalım. Aristo'nun aksine, insan doğasını, özgürlük bağlamında ele alan Rousseau, yapılan yasaları, özgürlüğün ve eşitsizliğin önünde engeller olarak görür.¹³ İnsan eliyle yapılan yasaların, zaman içerisinde zayıfların dezavantajına, ama güçlülerin ise nasıl da yararına dönüştüğüne dikkat çeken Rousseau, asırlar öncesinden çağdaş dünyada yaşanan hukuk sıkandallarına işaret edebilme basiretini ve ferasetini hem zamanı için ve hem de günümüz için gösterebilmiştir.¹⁴

Montesquieu'ya baktığımızda açıkça görüldüğü üzere, hukuk metinleri temelde üç alanla sınırlıdır. Uluslar arası düzeni sağlayan *milletler hukuku*, yöneten ve yönetilen arasındaki hukuku düzenleyen *siyasi hukuk* ve son olarak fertler arası hukuk düzenleyen *medeni hukuktan* meydana gelir.¹⁵ Gerek milletler arası hukuku, gerek siyasi hukuku ve gerekse medeni hukuku inşa ve icra noktasında tarihte Roma hukukunda dahi zaman zaman görülemeyecek derinlikte ve kapsayıcılıkta bir hukuk literatürü oluşturmuş olan İslam medeniyeti, canın, malın, neslin, aklın ve dinin korunması noktasındaki titiz telkinleri ve yaptırımları evrenselliği yakalama noktasında tarihsel bir gururu temsil etmektedir.¹⁶ Beş maddede özetlenen insan varlığına dair bu yaklaşımlar, sırasıyla, yaşama hakkının, mülk edinme hürriyetinin, bireyin toplumsal kimliğinin, insanı akıl temelinde algılayan bir mantaliteden hareketle zihinsel dünyası-

⁹ Metin içerisinde dine yapılacak referanslarda *İslam* dini baz alınmıştır.

¹⁰ Zümer sūr., 39/2-3.

¹¹ William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev.: İ. Özel, Şile Yay., İstanbul 1996, s. 41.

¹² William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s. 41.

¹³ J. J. Rousseau, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kökeni*, çev.: A. Yardımlı, İdea Yay., İstanbul 2011, s. 78.

¹⁴ J. J. Rousseau, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kökeni*, s. 78.

¹⁵ William Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s. 193.

¹⁶ Ebû İshak eş-Şâtîbî, *el-Muvâfâkât fî Usûli'l-Şeriat*, tahk. ve tahr.: İbrahim Ramazan, Daru'l-Marifet, Beyrut 1996, c. 2., s. 326.

nın sağlıklı işleyişinin ve son olarak inanç hürriyetinin korunmasına dönük bir hukuk vizyonunu temsil etmektedir.

Bu temel meselelerde çağlar öncesinden dinin almış olduğu evrensel hukuk vizyonu, en fazla bireyin hakkının öne alınmasını gerektirmiştir. Fert temelli bir sosyal bünye inşa etme amacını güden bu temel hukuki kaideler, ilahi hukukun olmazsa olmaz zorunluluk arzeden temel prensipleri olarak karşımıza çıkar. Bu zorunlu kaideler, diğer dini hukuk metinlerinin ve yasalarının üzerine inşa edildiği temel kaideler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu temel kaidelerdir ki, ilahi hukukun maksatları cümlesinden kabul görür.¹⁷ İslam düşünce tarihinde Tanrının her hangi bir neden gözeterek mi eylemde bulunduğu yoksa, nedensiz bir özne olarak mı ontik ve hukuki dünyanın kurucu öznesi olduğu yolunda yapılan verimli ve zengin bir düşünce literatürü olduğu bilinmektedir.¹⁸ Kuşkusuz, İslam düşünce tarihinde Tanrı'nın özneliği yani failliği olgusu, fiillerinde her hangi bir neden bulunup bulunmayacağı noktasında görüş serd eden her iki kesim tarafından da eksen kabul edilmiştir. Fillerinin her hangi bir nedeni yoktur diyen görüş sahipleri, Tanrı'nın eylemlerinde bağımsız bir varlık oluşunu merkeze alırken; eylemlerinde nedenin olması gerektiğini söyleyenler de Tanrı'nın hikmetsiz bir varlık olmayacağı ya da olamayacağı espirisini merkeze almışlardır. Kuşkusuz ikinci görüş sahiplerinin zihinlerinde de, Tanrının öznel oluşu merkezi bir yer tutmakta; hikmetsiz bir varlığın *özne* oluşunun epistemik düzeyde savunulamayacağı açık biçimde kendini gösterirken, Tanrı'nın fiillerinde de insan eylemlerinde olduğu gibi rasyonellik aranması, gerek özgür oluşun ve gerekse özne oluşun kurucu bir unsuru olduğu yaklaşımını gerek dini metinler etrafında ve gerekse klasik hukuk metinlerimizde sahîh bir perspektifin oluşmasında yaratıcı bir dinamizmi ortaya koyduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu öncüllerden sonra, dinin, bireyin birey olmasında yaratıcı bir aksiyonu kendisine teklif ettiğini ve bu yaratıcı aksiyonda kendine, yaşadığı çevreye ve evrene karşı sorumlu bir varlık misyonu yüklediğini açık biçimde görmekteyiz. İnsanın dini bir varlık olması da, politik bir varlık olması da onun önce birey olmasından, fert olmasından geçmektedir. Fert olması da özne oluşuyla yakından ve temelde ilintilidir. Özne oluşu sağlayan ve anlamlandıran metafiziksel arka plan, ferdin özgür olmasıyla mümkündür. Özgürlük olmaksızın, özne olunamaz. Özne olunmaksızın da, ne politik bir canlı ve ne de dini hukukun temelde telkin ettiği sorumlu varlık olunur. Zira sorumluluk özgür olmayı gerektirir.

3. TÜRKİYE ÖZELİNDE ÇAĞDAŞ BİREYİN DİN, DEMOKRASİ VE DEVLET ALGISI

F. Fukuyama, çağdaş ve geleceğin bireyini tanımlarken iki hususun altını kuvvetle çizer. Buna göre, Fukuyama düşüncesinde, çağdaş manada birey, liberalizm ve demokrasi olmaksızın şekillenemez.¹⁹ Kelimenin tam anlamıyla Türkiye özelinde çağdaş bir bireyden söz etmenin ciddi manada sıkıntılarının farkında olsak da, söz konusu bireyin geçirmiş ve halen de yaşamakta olduğu geleneksel kabullerine nazaran modern değerleri öne çıkarmış ve güncel yaşamında uyguluyor olması, Türkiye'de yaşayan bireyin çağdaşlığından söz edilmesine imkan tanıdığını söyleyebiliriz. Türkiye özelinde din, kimliğin oluşmasında ayırt edici bir rol oynasa da, bireyin günlük yaşamına etkisinin ne olduğu oldukça tartışmaya açıktır. Türk toplumu için, din, dünya görüşünün şekillenmesinde vaz geçilmezdir. Bunda da geleneksel bir toplum olmamızın ciddi oranda etkisi olduğu inkar edilemez. Dünya görüşünün nasıl şekillendiği ve bu şekillenmede nelere dikkat edilmesi gerektiği ayrı bir tartışmanın, incelemenin konusudur.

¹⁷ Ebû İshak eş-Şâtübî, *el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şeriat*, c. 2, ss. 324-325.

¹⁸ Ebû İshak eş-Şâtübî, *el-Muvâfakât fî Usûli'ş-Şeriat*, c. 2, s. 322.

¹⁹ Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yay., İstanbul 2011, s. 76.

Geleneksel değerler olarak din ile devletin toplumumuz açısından kutsal iki öge olarak varlığını sürdürdüğü; toplumsal ve siyasal yapının şekillenmesinde - belki bazı araştırmacılar açısından uygun görülmebilir- ama bu iki değer birbirlerini çoğu zaman *bütünleyici* tarzda işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Bu *bütünleme* olayı kimi zaman dinin devletleşmesinde, kimi zamanda, devletin dinileşmesi biçiminde yaşandığını söyleyebiliriz. Dinin devletleşmesi, dinin bireysel boyutunun yüksek oranda askıya alınıp toplumsal ve kamu yararı öne çıkarılarak bir politik düzen inşa edilmeye çalışılır. Devletin dinileşmesinde ise, devletin şöyle ya da böyle karşılaştığı toplumsal problemlere yaslandığı geleneksel dünya görüşünden hareketle teolojik perspektif öne çıkarılarak cevaplar bulması ve bunu siyasal retoriğin merkezi haline getirmesi biçiminde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Demokrasinin, tarihsel köklerimiz itibarıyla siyasal bir tercih olarak önümüze çıkması yeni bir olgudur. Zira, bir çok imparatorluk bakiyesi olan ülkeler gibi bizde de demokratik değerlere karşı alışılmış bir refleksten söz etmek oldukça zordur. Zira, tek adamcılık bağlamında kendilerini dizayn eden monarşik yapıların, demokratik teamüllere uyan siyasal bir paradigmayı içselleştirmelerini beklemek oldukça zordur. Nitekim öyle de oldu. Cumhuriyetin ilk yıllarının dahi siyasal çoğulculuğu ciddi manada hazmetmekten uzak olduğu, sistemin yüzyıla yaklaşan tarihinde kayıtlara geçen beş askeri darbe ile şu ya da bu biçimde siyasallaşmanın toplum elinden alınıp, askeri ve asker güdümünde bir takım teknokratlar eliyle siyasete siyasal balans ayarı verilmesi, monarşinin ya da başka bir açıdan tek adamcılığın Türkiye özelinde çağdaş bir yorumu olarak değerlendirilmeye açık olduğu izahıta varestedir.

Çağdaş dünyaya istese de istemese de açılmak zorunda olan Türkiye'nin tanışmak zorunda kaldığı en temel değer demokratik teamüller olduğu kendini her zamankinden daha fazla hissettirdiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda din ve devlet olgusunun, sosyo-politik bağlamda bireyin gündemine geleneksel karar mekanizmalarına etki eden faktör olarak çıktığını görürken; demokrasinin, çağdaş manada Türkiye özelinde bireyin karar mekanizmalarına modern bağlamda etki eden ve modernizmi üreten bir dinamik olarak etkilediğini söyleyebiliriz.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye'de bireyin karar mekanizmalarını etkilemesi bağlamında din, devlet ve demokrasi üzerine yapılan bu çalışmanın şu neticelere bizi götürdüğünü söyleyebiliriz:

1. Din ve devlet, karar mekanizmalarında siyasal algının geleneksel bağlamını oluşturur.
2. Demokrasi ise, yine söz konusu siyasal algının modern bağlamını oluşturur.
3. Din ve devlet kavramları karşısında birey çok daha fazla toplumsalcı bir tavır içerisine girerken; demokrasi karşısında gerek talepleri ve gerekse uygulanması açısından çok daha fazla bireyselci bir tutum içerisine girmektedir. Demokrasi bu manada bireyin en fazla kendini özgür hissettiği alan olarak karşımıza çıkmaktadır.
4. Din doğası itibarıyla ferdin Tanrı karşısında ilişkisini tanzim ederken, özgürlüğünü de hiçbir kurum ya da kuruluşla paylaşmayacağına da en önemli teminatı olarak kendini gösterir. Ancak bir çok yaklaşım ve akımın tarihsel süreçte gelenekselleşmesiyle birlikte dini görüş ya da görüşler de kalıpcı bir yapı içerisine girmiştir. Böylesi bir kalıpcı yapı karşısında ferdin özgürlüğünün ciddi manada sarsıldığı söylenebilir.
5. Din ve devlet gelenek itibarıyla çatışan kurumlar olmamıştır. Siyasal tarihimizde ana hatları itibarıyla din de devleti, devlet de dini destekleyici pozisyon içerisindedir kendini bulmuştur; ta ki, modern

dönemin kurumsal manada ciddi habercisi olan Cumhuriyet Türkiye'si'ne gelinceye kadar meselenin rengi değişmemiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrosu, devletin rengini laiklik temelinde yeniden politize etmiş ve bu konuda Türkiye'nin siyasal tarihini derinden etkileyecek devlet eliti sosyolojik bir taban olarak kamusal alanda yerini almıştır.

6. Cumhuriyet Türkiye'si ile birlikte din de, devlet de, birey de birbirleriyle çatışan kurum ve kavramlar haline gelmiştir. Bu çatışmanın temel dinamiğini ise, geleneksel yapının kendi mekanizmalarının modern paradigma açısından tasvip görmemesi ve bunun beraberinde yapılan anayasal düzenlemelerin sivil bir anayasa olmaktan öte, askeri bir mentalitenin gölgesinde ve ekseninde yapıyor olması din, birey, toplum ve devlet arasında onarılması oldukça güç derin siyasal krizlere yol açmıştır.

7. Modern Türkiye'de birey, *siyasal özne* olma hüviyetini güç bela çok partili hayata geçişle birlikte kazanmıştır. Bu geçişin siyasal bedelinin ağır olduğu yaşanan militarist uygulama ve darbelerle tescillenmiştir.

8. Ancak Türkiye'nin siyasal yapıya tabandan gelen geniş toplumsal dalga ile tepki vermesi ve bu tepkisinin şöyle ya da böyle arkasında milletin, erkin gerçek sahibi olma hüviyeti ile gerçekleştirdiği onurlu duruşu, gelecek açısından ümit vericidir.

KAYNAKÇA

Christman, John, *Social and Political Philosophy*, Routledge, London and New York 2002.

Ebenstein, William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, çev.: İ. Özel, Şüle Yay., İstanbul 1996.

Fukuyama, Francis, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev.: Zülfü Dicleli, Profil Yay., İstanbul 2011.

Habermas, Jürgen, "Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak, çev.: İlnur Aka, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev.: Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yay., Ankara 2008.

Önder, Ali Tayyar, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, Kripto Yay., Ankara 2012.

Rousseau, J. J., *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kökeni*, çev.: A. Yardımlı, İdea Yay., İstanbul 2011.

Eş-Şâtîbî, Ebû İshak, *el-Muvâfakât fi Usûli's-Şeriat*, tahk. ve tahr.: İbrahim Ramazan, Daru'l-Marifet, Beyrut 1996.